

УДК: 159.942:159.923-021.321+373,3

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНО-ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

доктор психології, професор, Чебикін О. Я., Яцишина А. М.

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.
Д. Ушинського, Україна, Одеса

Роботу присвячено корекції емоційно-деструктивної поведінки учнів молодшого шкільного віку. Для рішення поставлених завдань, використовувався спеціально розроблений авторський опитувальник. Виконане дослідження показало, що серед обстежених дітей, у поведінці яких часто проявляються емоційно-деструктивні прояви, більшою мірою властиві: збудженість, сварливість, капризність, руївничість. Внаслідок виконаної дослідницької роботи, з урахуванням вище наведеного, була побудована система корекції небажаних проявів емоційно-деструктивної поведінки дітей. Апробація запропонованої системи в психолого-педагогічному експерименті засвідчила її перспективність в аспекті корегування рівня прояву емоційно-деструктивної поведінки, підвищила емпатію, саморегуляцію, знизила тривожність у дітей. Доведено, що запропонована система тренінгових занять, дозволяє корегувати рівень прояву емоційно-деструктивної поведінки та може бути використана для методичних рекомендацій, психологів, вчителів, соціальних педагогів

Ключові слова: емоційно-деструктивність, корекція, діти молодшого шкільного віку, тренінг.

*доктор психологии, профессор, Чебыкин А. Я., Яцишина А. Н.
Особенности коррекции эмоционально-деструктивного поведения*

учеников младшего школьного возраста / Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Украина, Одесса

Работа посвящена коррекции эмоционально-деструктивного поведения детей младшего школьного возраста. Для решения поставленных задач использовался специально разработанный авторский опросник. Проведенное исследование показало, что среди обследованных детей, в поведении которых часто проявляются эмоционально-деструктивные проявления, в большей степени свойственны: возбудимость, сварливость, капризность, разрушительность. Вследствие проделанной исследовательской работы, с учетом выше изложенного, была построена система коррекции нежелательных проявлений эмоционально-деструктивного поведения детей. Апробация предложенной системы в психолого-педагогическом эксперименте показала ее перспективность в аспекте корректировки уровня проявления эмоционально-деструктивного поведения, повысила эмпатию, саморегуляцию, снизила тревожность у детей. Доказано, что предложенная система тренинговых занятий, позволяет корректировать уровень проявления эмоционально-деструктивного поведения и может быть использована для методических рекомендаций, психологов, учителей, социальных педагогов

Ключевые слова: эмоциональная-деструктивность, коррекция, дети младшего школьного возраста, тренинг.

Doctor of psychology, professor, Chebykin O. Y., A. Yacishina, Peculiarities of the correction of primary schoolchildren's emotional and destructive behavior / South Ukrainian National Pedagogical university named after K. D. Ushynsky, Ukraine, Odesa

The paper is devoted to the correction of primary schoolchildren's emotional and destructive behavior. To solve the set tasks, an author's personal specially designed questionnaire was used. The conducted research showed that among the surveyed children, whose behavior often has emotional and destructive manifestations, the following characteristics were observed: anxiety, grumpiness, capriciousness, ruidity. As a result of the carried out research, taking into account the above-mentioned, a system of correcting undesirable manifestations of children's emotional and destructive behavior was constructed. Approbation of the proposed system in a psychological and pedagogical experiment proved that it is much promising in the aspect of correcting the level of children's emotional and destructive behavior, increased empathy, self-regulation, and decreased anxiety manifestation. It was verified that the proposed system of training lessons allows to correct the level of emotional and destructive behaviour manifestation and can be used for methodological recommendations, psychologists, teachers, social educators.

Key words: emotional destructivity, correction, children of junior school age, training.

Постановка проблеми. Проблемою емоційно-деструктивної поведінки дітей в молодшому шкільному віці, є актуальною, як в теоретичному так і прикладному аспекті. Нажаль, дослідження, що проводилися з вивчення особливостей емоційно-деструктивної поведінки, мають різні теоретичні платформи, що ускладнюють зрозуміння отриманих даних та їх використання в практиці. [5, с. 108]

Узагальнення різних наукових праць (Б.Д. Єльконін, М.М. Заваденко, С. Порова та ін..) показало, що сьогодні для корекції емоційно-деструктивних проявів у поведінці молодших школярів, маються лише опосередкові прийоми та методи.

Відносно комплексно системи в своїй роботі, ми поставили **мету**: побувати та апробувати систему корекцію емоційно-деструктивної поведінки учнів.

Для вирішення заданої мети, було поставлено наступні **завдання**:

- узагальнити існуючі прямі та опосередковані підходи , що до побудови системи корекції емоційно-деструктивної поведінки учнів;
- побудувати, зміст такої системи та провести її апробацію.

Як засвідчив попередній аналіз досліджень (А.Ф. Ануфрієв, С.Н. Костроміна, Е.К. Лютова), проблема корекції емоційно-деструктивної поведінки дітей в різних дослідженнях, спирається на різні підходи, переважно пропонуються індивідуально-консультативні та індивідуально корегуючі бесіди, які мають в меті досягти самооцінки в діях, які є небажаними. Менш пропонуються заняття, в яких відбувається колективна рефлексія небажаної поведінки в учнівському колективі. Також, маються певні напрацювання з консультації батьків, з метою допомоги їм в знаходженні шляхів упередження та невілювання емоційно-деструктивної поведінки та ін..

З точки зору процесуальних особливостей реалізації різних підходів до корекції емоційно-деструктивної поведінки, в перспективі є системно-цілісний підхід, який спирається на загально-прийняті психологічні теорії, такі, як: гештальт психологія, дитячий психоаналіз, ігротерапія, арт-терапія та ін..

Враховуючи останнє в своїй роботі, ми спрямували свої зусилля саме на такий підхід, при цьому, при побудові такої системи спиралися на такі принципи: по перше, щоб дана система давала

можливість враховувати специфічні вікові особливості досліджуваних; по друге, за своїм змістом була індивідуально-орієнтована; по третє, створювала умови для активізації необхідних мотивів для її опанування; четверте, давала можливість мати зворотний зв'язок з вихідними даними по визначенню ефективності впливу; по п'яте, була дієвою по корегуванню небажаних специфічних проявів; по шосте, давала можливість її реалізовувати в різних умовах.

Внаслідок виконаної дослідницької роботи, з урахуванням вищенаведеного, була побудована система корекції небажаних проявів емоційно-деструктивної поведінки дітей, яка передбачала кілька етапів розподілу.

На першому етапі системи, визначались випробувані, які братимуть участь у експерименті з перевірки ефективності тренінга, спрямованого на корекцію емоційно-деструктивної поведінки дітей. Для цього застосовувалась авторська «Методика визначення рівня прояву емоційно-деструктивної поведінки» (О. Я. Чебикін, А. М. Яцишина). Оцінювалися такі ознаки емоційно-деструктивної поведінки, як: сварливість, дратливість, ворожість, агресивність, жорстокість, капризність, адекватність, руївничість, збудженість. Зазначені ознаки прояву, були обрані шляхом експертного виділення подібних тверджень. Вибірка сформована на основі дослідження за участю 159 дітей віком від 7 до 10 років, серед яких виявлено 60 осіб з високим рівнем прояву емоційно-деструктивної поведінки. За методом попарного відбору їх розподілено до контрольної (30 випробуваних) та експериментальної (30 осіб) груп.

На другому етапі проводилась профілактично-просвітницька робота з дітьми, спрямована на знайомство та встановлення довірчих відносин з дітьми. Також, формувалися усвідомлення власних емоцій;

навчалися способам вираження гніву в прийнятній формі (арт-терапія, тілесно-орієнтована терапія, робота з образами); навчалися прийомам саморегуляції, самовладання (встановлення певних правил, які допоможуть дітям впоратися з власним гнівом); навчалися конструктивним поведінковим реакціям в проблемній ситуації (робота з зображенням, що відображають проблемні ситуації, вироблення навичок конструктивного поведінки через рольову гру); формувалося усвідомлення свого внутрішнього світу, розвитку емпатії (робота з фотографіями, символічне зображення емоцій (гри з картками)).

Третій етап – корекційно-формуєчий, який включав різні за своєю спрямованістю вправи, дії, що реалізувались протягом серпня-жовтня 2018 року (заняття проводились 2 рази на тиждень, 2 з половиною місяці, тобто 50 годин). В цілому, експериментальна апробація запропонованої системи, реалізовувалася на рівні 10 занять: 1) Вступне заняття. Знайомство та створення довірливої атмосфери у групі. Метою заняття було, створити сприятливі умови для роботи тренінгової групи, познайомити із завданням, почати освоєння активного стилю спілкування; 2) Формування почуття близькості, взаєморозуміння і згуртованості. Мета заняття: вчити формувати довіру; 3) Розвиток емпатії. Мета: навчити розпізнавати емоції, що проявляються іншими учасниками у групі та усвідомлювати власні емоції і вміння ними керувати; 4) Долати негативні переживання. Мета: сформувати позитивне відношення до себе та світу взагалі; 5) Розвиток самоконтролю. Мета заняття: оволодіти методами самоконтролю та допомогти у зниженні агресивності та тривожності; 6) Емоційна оцінка та способи подолання конфліктів. Мета: розширити спектр поведінкових реакцій в проблемних ситуаціях; 7) Розвиток позитивної самооцінки. Мета заняття: набути впевненості у собі та вчити подолати негативні переживання; 8)

Розвиток правильного вираження емоцій. Мета: тренування психомоторних функцій; 9) Формування адекватних форм поведінки. Мета: регулювати поведінку у колективі, виховати стресостійкість у дитини та почуття товариства; 10) Підсумкове заняття. Мета: створення в групі сприятливого мікроклімату, підведення підсумків, розвиток уміння бути вдячним, завершення заняття.

Зміст занять тренінгу

Заняття 1. «Створення довірливої атмосфери у тренінговій групі»

Мета: створити сприятливі умови для роботи тренінгової групи, познайомити із завданням, почати освоєння активного стилю спілкування.

Довірлива атмосфера передбачає «відкриті, позитивні взаємини між дітьми, що містять упевненість в порядності і доброзичливості іншої дитини». Ознакою особистої довіри у дітей служить відвертість, готовність ділитися власними речами.

1.1. Вправа «Давайте познайомимось»

Мета: налаштувати клас на роботу, забезпечити атмосферу комфорту та позитивних емоцій, згуртувати колектив.

Хід вправи. Кожен учасник пригадує улюбленого героя, персонажа, образ із фільму, казки, телепередачі та ін.. Потім кожний передає м'ячик по колу, називаючи своє ім'я та розповідаючи про свого персонажа: чому саме він їх приваблює, які якості більше всього подобаються в персонажі, а які – ні. Коли учасник передає м'яч іншій людині потрібно сказати, що йому в ній подобається. На кожного учасника відводиться приблизно 2 хвилини.

1.2. Вправа «Правила групи»

Мета: ознайомлення з базовими правилами роботи в групі, визначення власних правил групи, завдяки яким члени тренінгу зможуть найкращим засобом спілкуватися та розуміти один одного.

Хід прави. Після того, як обрані імена і відбулося перше знайомство, можна приступити до вивчення основних правил соціального психологічного тренінгу. У кожній групі можуть бути свої правила, але ті, які наведені нижче, можна вважати основними, найбільш типовими. Ведучий повідомляє, що в будь-якому тренінгу спілкування між учасниками повинно бути ефективним. Критеріями такого спілкування є: довірливий стиль спілкування. Для того, щоб отримати найбільшу віддачу, домогтися довіри між членами групи, слід запропонувати прийняти єдину форму звертання один до одного на "ти". Це психологічно зрівнює всіх, в тому числі і ведучого, незалежно від віку, соціального положення, життєвого досвіду та ін...

2. Спілкування за принципом "тут і зараз". Під час тренінгу необхідно говорити тільки про те, що хвилює членів групи саме зараз, обговорювати те, що відбувається з ними в групі. Інакше, як прояв психологічних захистів, може проявлятися прагнення піти в область загальних міркувань, зайнятися обговоренням подій, що трапилися з іншими людьми та ін..

3. Персоніфікація висловлювань. Під час занять треба відмовитися від безособової мови. Тому ми замінюємо висловлювання типу: «Більшість людей вважають, що...», на – «Я вважаю, що..»; «Багато хто не зрозуміли мене..» на – «Мене не зрозумів...»; «Деякі думають..» на - «Я думаю..» і тому подібне.

4. Щирість у спілкуванні. Під час роботи групи необхідно говорити тільки правду. Якщо немає бажання висловитися щиро, краще промовчати. Це правило означає відкрите вираження своїх почуттів по відношенню до дій інших учасників і до самого себе.

5. Конфіденційність усього, що відбувається в групі. Усе, що відбувається під час занять, ні в якому разі не розголошується.

6. Неприпустимість безпосередніх оцінок людини. При обговоренні того, що відбувається, ми оцінюємо не учасника, а лише його дії і поведінку. Ми не говоримо "Ти мені не подобаєшся!", а "Мені не подобається твоя манера поведінки!". Ми ніколи не скажемо: «Ти погана дитина», а просто підкреслимо: «Ти зробив поганий вчинок».

7. Повага мовця. Коли висловлюється хтось з товаришів, ми його уважно слухаємо, даючи можливість сказати те, що він хоче. Не перебиваємо, не коментуємо, а питання можна задати лише після того, як він закінчить висловлюватися.

8. Активна участь в тому, що відбувається. Під час заняття ми включені в роботу. Активно дивимося, слухаємо партнера та колектив в цілому.

9. Правило уважного слухання. Коли висловлюється хтось із учасників тренінгу, ми його уважно слухаємо, даючи можливість сказати те, що він хоче. Не перебиваємо та мовчимо до тих пір, поки він не закінчить говорити.

Вправа завершилась фіксацією визначеного переліку правил роботи в групі на ватмані.

Заняття 2. «Формування почуття близькості, взаєморозуміння і згуртованості»

Мета: сформувати позитивне відношення до себе та світу взагалі.

2.1. Вправа «Мое ім'я»

Мета: сформувати почуття близькості, взаєморозуміння і згуртованості.

Хід вправи. Учасники по колу називають свої імена наступним чином: 1-ий учасник називає своє ім'я і придумує на першу букву

свого імені слово, що характеризує його (наприклад, Лена - ласкава); 2-й учасник говорить ім'я і характеристики першого і називає свої ім'я і характеристики; 3-ій називає імена і характеристики 1-го і 2-го і називає свої та ін... Тривалість вправи - 10-15 хвилин.

Заняття 3. «Розвиток емпатії»

Мета: навчитись розпізнавати емоції, що проявляються іншими учасниками та розвинути вміння управляти вираженням своїх емоційних реакцій.

3.1. Вправа «Настрій»

Мета: вчити дітей усвідомлювати свої емоції і виражати їх через малюнок.

Хід вправи: кожна дитина з групи малює свій настрій на аркуші паперу олівцем одного кольору. Потім роботи вивішуються і обговорюються. Можна взяти один великий аркуш і запропонувати дітям вибрати відповідний своїм настроєм колір олівця і зобразити свій настрій. В результаті можна побачити загальний настрій групи. Гра розглядається, як варіант малюнкових тестів. Необхідно звернути увагу на те, які кольори використовували діти, що малювали і в якій частині листа. Якщо діти використовували переважно темні кольори, поговорити з дітьми та провести веселу рухливу гру.

Заняття 4. «Розвиток вміння говорити про свої негативні переживання»

Мета: вчити формувати довіру.

4.1. Вправа «Наші страхи»

Мета: зняття психологічної напруги; розвиток вміння усвідомлювати і формулювати свої страхи та проблеми.

Хід вправи: ведучий показує невелику коробку і каже: «У цю коробку ми зберемо сьогодні всі неприємності, образи і засмучення. Якщо вам щось заважає, ви можете прошепотіти це прямо в коробку.

Я пущу її по колу. Потім я її заклею і занесу, а разом з нею нехай зникнуть і ваші переживання».

Заняття 5. «Розвиток самоконтролю»

Мета: оволодіння методами самоконтролю.

1.1. Вправа «Здійснення контролю над активністю»

Мета: розвиток м'язового контролю, вміння володіти своїм тілом.

Хід вправи: Вмикається диск із записом спокійної музики, видається м'яч середніх розмірів та картки із зображенням дій. Кожна дитина по черзі кидає м'яч, та обирає картку і виконує зображення дій, яке намальовано.

Заняття 6. «Навчання дітей висловлювати емоційне ставлення до конфлікту»

Мета: розширити спектр поведінкових реакцій в проблемній ситуації.

6.1. Вправа «Конфлікт у школі»

Мета: допомогти дітям, які відчують труднощі в спілкуванні, набути впевненості і відчути себе частиною колективу.

Хід вправи. Гравці стають у лінію, тримаючись за плечі один одного. Перший учасник - «голова», останній - «хвіст». «Голова» повинна дотягтися до «хвоста» і доторкнутися до нього. «Тіло» дракона нерозривно. Як тільки «голова» схопила «хвіст», вона стає «хвостом». Гра продовжується до тих пір, поки кожен користувач не побуває в двох ролях.

Заняття 7. «Розвиток позитивної самооцінки»

Мета: вчити подолати негативні переживання.

7.1 Вправа «Позитивні емоції»

Мета: вчити визначати за окремими мімічним фрагментами виражену емоцію; розвивати вміння усвідомлювати емоцію; розвивати відчуття кольору.

Хід вправи: потрібно лист з піктограмами, розрізані на частини набори піктограм, кольорові олівці, аркуші паперу. Дітям дається завдання зібрати піктограми так, щоб вийшло правильне зображення емоції. Потім ведучий показує лист із зразками піктограм, щоб діти могли перевірити. Можна попросити дітей намалювати будь-який малюнок, вибравши олівець, відповідний зібраної емоції (на думку дитини!).

Заняття 8. «Розвиток емоційного самоконтролю»

Мета: тренування психомоторних функцій.

8.1. Вправа «Поганий настрій»

Мета: вчити розуміти відповідний настрій міміку; усвідомлювати свій емоційний стан.

Хід вправи: дітям пропонується за допомогою міміки виконати ряд простих вправ, які допоможуть навчитися правильно висловлювати деякі емоції: здивування, страх, образу, злість, смуток, радість, захоплення. Емоції можна зобразити на картках і покласти сорочкою вгору. Дитина витягує картку і зображує цю емоцію. Діти повинні відгадати емоцію. Коли діти добре освоять міміку, можна додавати жести і уявну ситуацію.

Заняття 9. «Формування адекватних форм поведінки»

Мета: регулювати поведінку у колективі.

9.1. Вправа «Правило дружби»

Мета: розвиток концентрації уваги; виховання стресостійкої особистості; виховання почуття товариства.

Хід вправи: діти, стоячи, закривають очі. Ведучий кладе предмет на чільне для всіх місце. Після дозволу ведучого, діти відкривають очі і уважно розшукують його поглядом. Перший, хто побачив предмет, не повинен нічого казати або показувати, а мовчки сідає на своє місце. Так роблять і інші. Ті діти, які не знайшли предмет,

допомагають так: усі вони дивляться на предмет, а діти повинні побачити його, простеживши за поглядом інших.

Заняття 10. «Підсумкове заняття»

Мета: підведення підсумків, розвиток уміння бути вдячним.

10.1. Вправа «Оплески»

Мета: встановлення міжособистісних контактів; створення в групі сприятливого мікроклімату, завершення заняття.

Хід вправи: діти стоять в широкому колі. Вихователь каже: «Ви сьогодні добре попрацювали, і мені хочеться поплескати вам». Вихователь вибирає одну дитину з кола, підходить до нього і, посміхаючись, аплодує йому. Обрана дитина теж вибирає товариша, підходить до нього вже вдвох з вихователем. Другому дитині аплодують вже удвох. Таким чином, останнім дитині аплодує вся група.

10.2. Вправа «Враження»

Мета: підведення підсумків заняття.

Хід вправи. Діти сідають в коло, тренер просить дітей сказати, яка вправа їм сподобалася. Діти, передаючи один одному м'яч, по черзі діляться своїми враженнями.

Після завершення тренінгу, підводились підсумки порівняльного аналізу змін показників, що діагностувались.

Важливим моментом при апробації запропонованого тренінгу, було дослідження ознак, які характеризують емоційно-деструктивну поведінку учнів, задіяних до експерименту. Слід зазначити, що до експерименту були залучені учні, в яких були проблеми з емоційно-деструктивною поведінкою, всі вони були поділені умовно на дві групи. Перша, експериментально-корегуюча, в якій проходила первинна апробація запропонованого тренінгу, з внесенням відповідних корективів, відносно ефективності заданих прийомів,

методів або вправ. Друга група, експериментально-формуюча, в якій реалізувався відпрацьований зміст запропонованого тренінгу. Перед початком експерименту, всі учні були обстежені за рівнем прояву ознак, які характеризують емоційно-деструктивну поведінку. Як ми бачимо на діаграмі (рис. 1), характер розбіжностей між контрольною групою до експерименту, по середнім значенням діагностованих показало, що максимальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки дорівнює показник П1 (сварливість) ($\bar{X}=2,47$), що на 0,17 вище, ніж у контрольній після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,78$; $p\leq 0,01$). А отже, показник сварливості, який характеризується схильністю до конфліктів, сварок, запальності, особливо не відрізняється між показниками у контрольній групі, до експерименту та після.

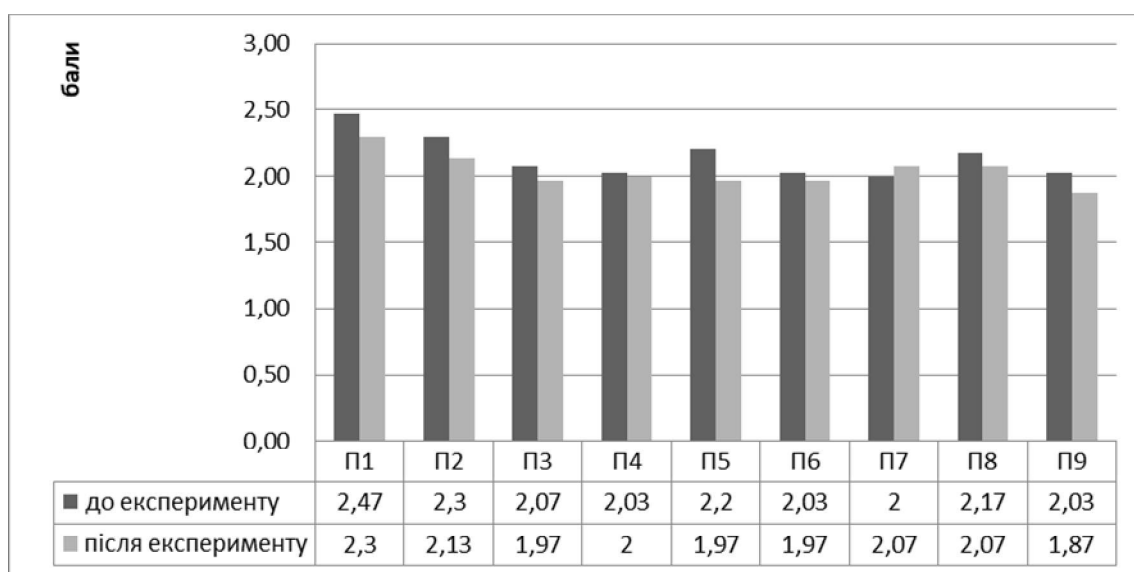

Рис.1. Порівняльний аналіз показників у контрольній групі між даними до експерименту та після

П1- сварливість, П2 – дратливість, П3 – ворожість, П4 – агресивність, П5 – жорстокість, П6- капризність, П7 – адекватність, П8 – руївничість, П9 - збудженість

Середні значення показника П2 (дратливість), у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,3$), що на 0,17 вище, ніж у контрольній після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є статистично значущими ($t=0,85$; $p\leq 0,001$). А отже, дратливість, яка характеризується проявом негативно забарвлених емоцій на оточуючих, не відрізняється між показниками у контрольній групі, до експерименту та після. Щодо середньої вираженості показника П3 (ворожість), який говорить о недоброзичливості, не дружності, у контрольній групі до проведення експерименту ($\bar{X}=2,07$), що на 0,1 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,62$; $p\leq 0,001$). Мінімальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки, дорівнює показник П4 (агресивність), який характеризується розладом настрою, напруженістю, з вираженою дратливістю, ($\bar{X}=2,03$), що на 0,03 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,18$; $p\leq 0,001$). Порівняння середніх даних за показником П5 (жорстокість), який характеризується без жалібністю до оточуючих, фізичної чи моральної, показало, що найвищим є у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,20$), що на 0,23 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=1,26$; $p\leq 0,001$). Показник П6 (капризність), який характеризується схильністю до непередбачуваної поведінки, непостійності, упертості, вимогливості, є найвищим у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,03$), що на 0,06

вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,35$; $p \leq 0,001$). Показник П7 (адекватність), який характеризує поведінку поведінку невідповідну нормам у діях, є найвищим у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,00$), що на 0,07 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,42$; $p \leq 0,001$). Показник П8 (руйвничість), який характеризується схильністю до руйнування предметів та речей навколо, є найвищим у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,17$), що на 0,1 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,60$; $p \leq 0,001$). Порівняння середніх даних за показником П9 (збудженість), який характеризує швидкість виникнення напруги, у контрольній групі до експерименту ($\bar{X}=2,03$), що на 0,16 вище, ніж у контрольній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,72$; $p \leq 0,001$).

Розглядаючи порівняльний аналіз показників до експерименту, між контрольною та експериментальною групами за t-критерієм Стьюдента (рис. 2), то можна сказати, що фактично різниці по обстеженим показникам достовірних розбіжностей не було встановлено. Тобто, дві групи були з однаковими ознаками.

Представлені на рисунку відомості, демонструють лише незначні коливання середньої вираженості показників, які

характеризують прояви емоційно-деструктивної поведінки у контрольній та експериментальній групах.

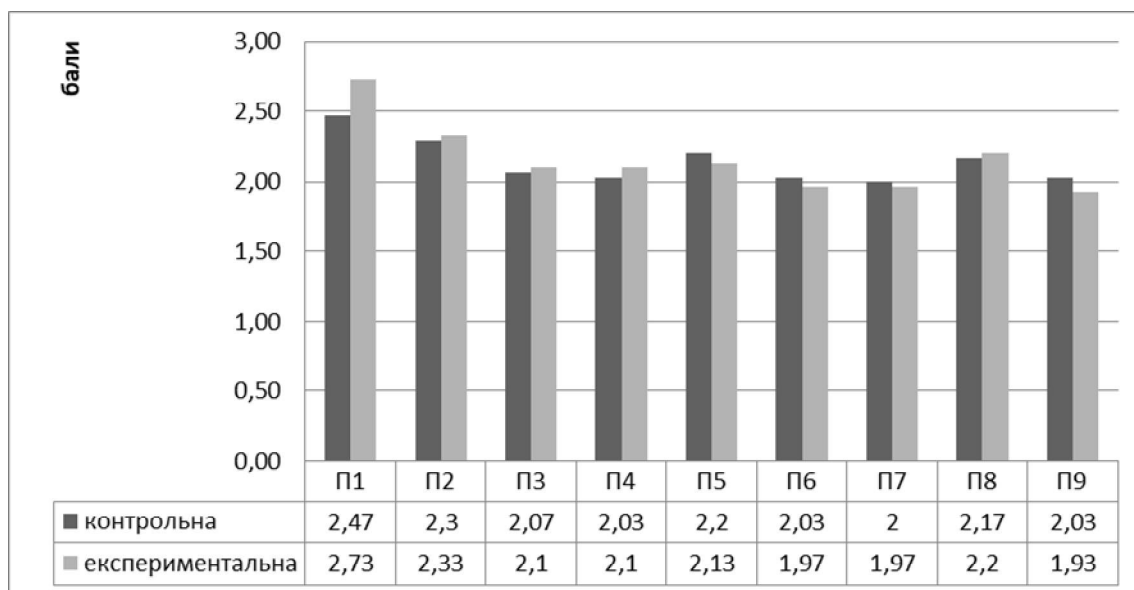

Рис. 2. Порівняльний аналіз показників до експерименту між контрольною та експериментальною групами

П1- сварливість, П2 – дратливість, П3 – ворожість, П4 – агресивність, П5 – жорстокість, П6- капризність, П7 – адекватність, П8 – руївничість, П9 - збудженість

Так, за показником П1 (сварливість) найбільша різниця складає лише 0,26 балів, за показником П2 (дратливість) - 0,03 бали, за показником П3 (ворожість) - 0,03 бали, за показником П4 (агресивність) - 0,02 бали, за показником П5 (жорстокість) - 0,07 балів, за показником П6 (капризність) - 0,06 балів, за показником П7 (адекватність) - 0,03 бали, за показником П8 (руївничість) - 0,03 бали, за показником П9 (збудженість) - 0,1 бал. Крім того, статистична перевірка цих та інших відмінностей між контрольною та експериментальною групами до експеримента, не підтвердила їхню статистичну достовірність.

Розглядаючи результати після апробації за експериментально-корегуючою групою, було встановлено, що між значеннями до експерименту та після, виникли певні зміни.

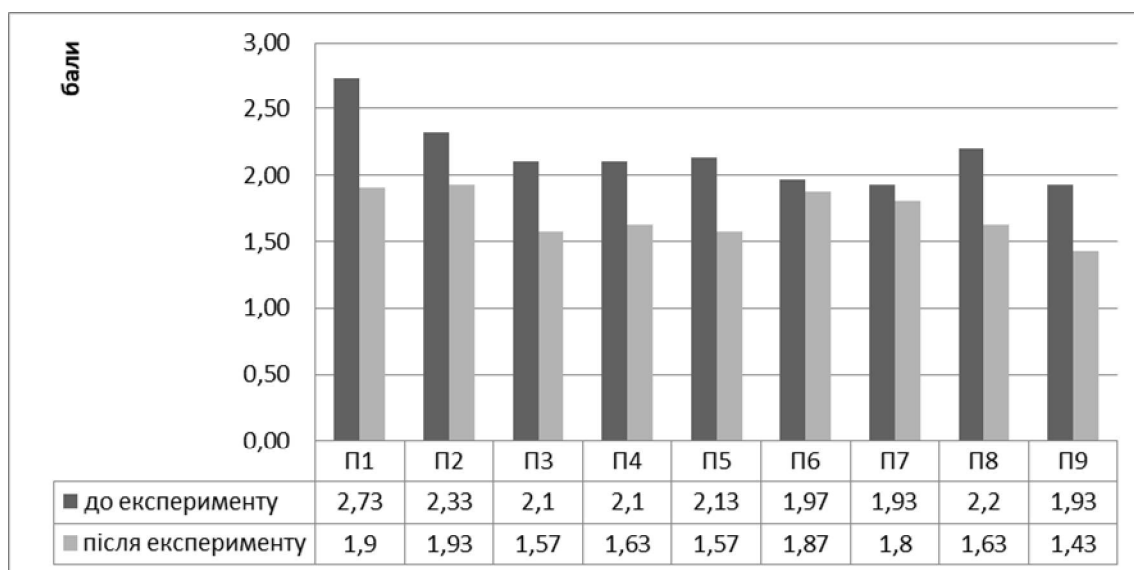

Рис. 3. Порівняльний аналіз у експериментальній групі до експерименту та після

П1- сварливість, П2 – дратливість, П3 – ворожість, П4 – агресивність, П5 – жорстокість, П6- капризність, П7 – адекватність, П8 – руївничість, П9 – збудженість

Як ми бачимо на діаграмі (рис. 3), характер розбіжностей у експериментальній групі до експерименту та після, відрізняється. Так, за показником П1 (сварливість), максимальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки до експерименту, дорівнює ($\bar{X}=2,73$), що на 0,83 вище, ніж після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стюдента показала, що вони є достовірними ($t=3,64$; $p\leq 0,01$). Показник П2 (дратливість), представлений даними, які є найвищими у групі дітей до експерименту ($\bar{X}=2,33$), що у середньому на 0,4 вище, ніж у експериментальній групі після експерименту. А отже, статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стюдента показала, що вони не є достовірними ($t=1,57$;

$p \leq 0,001$). Порівняння середніх значень за показником П3 (ворожість) показало, що її прояв у групі дітей до експерименту, дорівнює ($\bar{X}=2,1$), що на 0,53 вище ніж у групі після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними ($t=2,21$; $p \leq 0,05$). Середня вираженість показника П4 (агресивність), є найвищою у експериментальній групі дітей до експерименту ($\bar{X}=2,1$), що на 0,47 балу вище, ніж у дітей після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними ($t=2,08$; $p \leq 0,05$). Показник П5 (жорстокість), представлений даними, які є найвищими у групі до проведення експерименту ($\bar{X}=2,13$), що на 0,56 вище, ніж у експериментальній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними ($t=2,38$; $p \leq 0,05$). Так, за показником П6 (капризність), його значення прояву до проведення експерименту, дорівнює ($\bar{X}=1,97$), що на 0,1 вище, ніж після експерименту. А отже, статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,44$; $p \leq 0,001$). Середня вираженість показника П7 (адекватність), у експериментальній групі, до проведення експерименту дорівнює ($\bar{X}=1,93$), що на 0,13 вище, ніж після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,52$; $p \leq 0,001$). Порівняння середніх значень за показником П8 (руйвничість) показало, що її прояв у групі дітей до експерименту, дорівнює ($\bar{X}=2,20$), що на 0,57 вище ніж у групі після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними, на рівні ($t=2,41$;

$p \leq 0,05$). Щодо показника П9 (збудженість), між експериментальною групою до та після проведення експерименту, по середнім значенням діагностованих показало, що мінімальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки, дорівнює ($\bar{X}=1,93$), що на 0,5 вище, ніж у групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними, на рівні ($t=2,12$; $p \leq 0,05$).

Для визначення ефективності розробленого тренінгу в роботі з учнями молодшого шкільного віку, ми розглянемо результати порівняльного аналізу даних у контрольній та експериментальній групах після проведення експерименту. Як ми бачимо на діаграмі (рис. 4), характер розбіжностей у контрольній та експериментальній групах після експерименту, відрізняється.

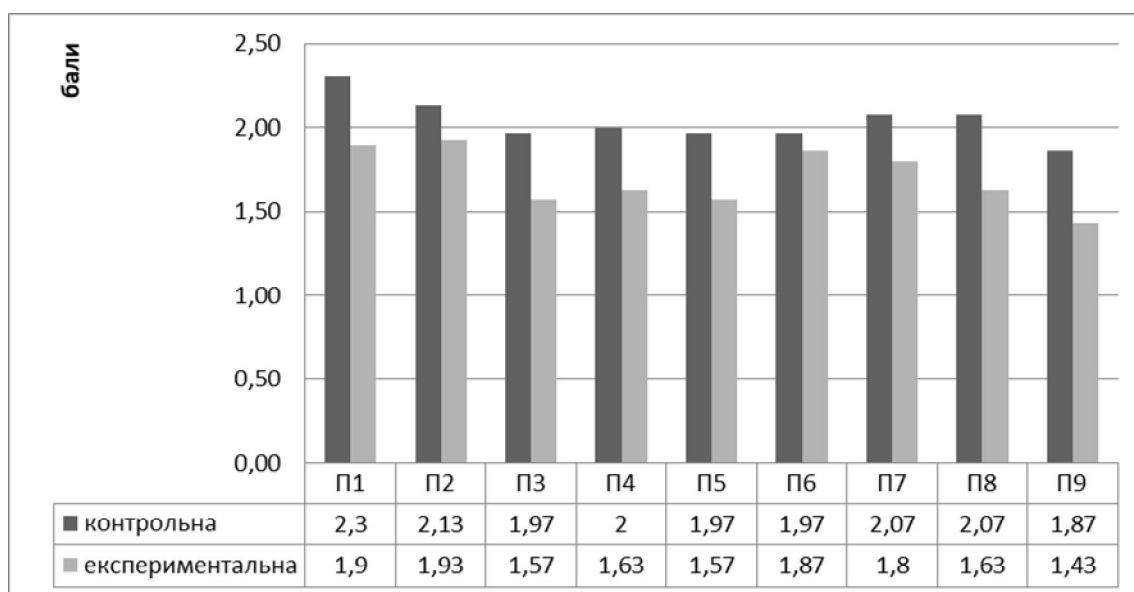

Рис. 4. Порівняльний аналіз даних у контрольній та експериментальній групах після експерименту

П1- сварливість, П2 – дратливість, П3 – ворожість, П4 – агресивність, П5 – жорстокість, П6- капризність, П7 – адекватність, П8 – руївничість, П9 – збудженість

Так, за показником П1 (сварливість), максимальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки після експерименту, у

контрольній групі, дорівнює ($\bar{X}=2,3$), що на 0,4 вище, ніж у експериментальній, після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що зміни є статистично значущими, оскільки ($t=2,05$; при $p \leq 0,05$). Зовсім інша ситуація спостерігається при порівнянні тих самих груп (контрольної та експериментальної) після проведення експерименту. Так, за показником П2 (дратливість), його значення прояву після проведення експерименту, у контрольній групі дорівнює ($\bar{X}=2,13$), що на 0,2 вище, ніж у експериментальній. А отже, статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,94$; $p \leq 0,001$). Порівняння середніх значень за показником П3 (ворожість), показало, що у контрольній групі, його прояв дорівнює ($\bar{X}=1,97$), що на 0,4 вище, ніж у експериментальній, після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними ($t=2,30$; $p \leq 0,05$). Показник П4 (агресивність), за середніми значеннями найвище виражений у контрольній групі ($\bar{X}=2,00$), що на 0,37 вище, ніж у експериментальній, після проведення експерименту. А отже, статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=1,94$; $p \leq 0,001$). Так, порівняння середніх значень за показником П5 (жорстокість), показало, що найвищий прояв відзначається у контрольній групі ($\bar{X}=1,97$), що на 0,4 вище, ніж у експериментальній групі, після експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними ($t=2,14$; $p \leq 0,05$). Середня вираженість показника П6 (капризність), у контрольній групі після проведення експерименту дорівнює ($\bar{X}=1,97$), що на 0,13 вище, ніж у експериментальній, після

проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=0,49$; $p\leq 0,001$). Такий саме висновок, можна зробити про показник П7 (адекватність), у контрольній групі після проведення експерименту дорівнює ($\bar{X}=2,07$), що на 0,27 вище, ніж у експериментальній групі, після проведення експерименту. А отже, статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони не є достовірними ($t=1,33$; $p\leq 0,001$). Показник П8 (руйнівність), у контрольній групі після проведення експерименту дорівнює ($\bar{X}=2,07$), що на 0,44 вище, ніж у експериментальній, після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними, на рівні ($t=2,38$; $p\leq 0,05$). Щодо показника П9 (збудженість), між контрольною та експериментальною групою після проведення експерименту, по середнім значенням діагностованих показало, що мінімальне значення прояву емоційно-деструктивної поведінки у контрольній групі, дорівнює ($\bar{X}=1,87$), що на 0,44 вище, ніж у експериментальній групі після проведення експерименту. Статистична перевірка цих відмінностей, яка здійснювалася за t-критерієм Стьюдента показала, що вони є достовірними, на рівні ($t=2,21$; $p\leq 0,05$). В результаті тренінгу, вдалось знизити показники, що характеризують емоційно-деструктивну поведінку. А саме, покращились показники П3 (ворожість), П4 (агресивність), П5 (жорстокість), у експериментальній групі, після проведення експерименту.

Отже, можна говорити про те, що завдяки реалізації запропонованої системи, відбулися позитивні зміни у показниках, що характеризують емоційно-деструктивну поведінку дітей. Діти оволоділи саморегуляцією, усвідомили важливість спілкування,

підвищилася емпатія, знизилась тривожність, агресивність. Все це, дає можливість на початковому етапі використовувати опанований арсенал вправ, як платформу для подальшого її вдосконалення.

Висновки

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Побудовано систему психологічної корекції небажаних проявів емоційно-деструктивної поведінки у дітей молодшого шкільного віку, яка передбачала кілька етапів розподілу: по перше, це визначення випробовуваних, які братимуть участь у експерименті з перевірки ефективності тренінга; по друге, це профілактично-просвітницька робота з дітьми; по третє, це корекційно-формуєчий етап.

2. Апробація запропонованої системи в психолого-педагогічному експерименті засвідчила її перспективність в аспекті корегування рівня прояву емоційно-деструктивної поведінки, підвищила емпатію, саморегуляцію, знизила тривожність у дітей.

3. Показано, що серед запропонованих технік та методів найбільший вплив на зміни в емоційно-деструктивному прояві зробили такі специфічні вправи, як «Настрій», «Наші страхи», «Конфлікт у школі».

4. Доведено, що запропонована система тренінгових занять, дозволяє корегувати рівень прояву емоційно-деструктивної поведінки та може бути використана для методичних рекомендацій, психологів, вчителів, соціальних педагогів.

Література:

1. Ануфрієв А. Ф. Костроміна С. Н. (2000). Як подолати труднощі в навчанні дітей. Психодіагностичні методики. Корекційні вправи, 111.
2. Заваденко М.М. (2000). Як зрозуміти дитину: діти з гіперактивністю і дефіцитом уваги, 1-34.

3. Ельконін Б.Д. (1988). Особливості психологічного розвитку дітей 6-7-річного віку, 58.
4. Лютова Е. К., Моніна Г. Б. (2000). Тренінг ефективної взаємодії з дітьми. СПб.: Пітер, 67.
5. Яскова О. (2009). Гіперактивність як психологічний діагноз: особливості гіперактивної дитини, 8, 108-113.
6. Popova S. (2017). The interaction between ascending dynamic destructiveness and the prevention of problematic behavior at school, *Journal of pedagogika –pedagogiky*, 89 (9), 1236-1252.

References:

1. Anufriyev, A. F., Kostromina, S. N. (2000). *Kak preodolet trudnosti v obuchenii detey. Psikhodiagnosticheskiye tablitsy. Psikhodiagnosticheskiye metodiki. Korrektsionnyye uprazhneniya* [How to overcome difficulties in teaching children. Psychodiagnostic tables. Psychodiagnostic methods. Correction exercises] (3d ed., rev.) Moscow: Os-89 [in Russian].
2. Zavadenko, N. N. (2000). *Kak poniat rebionka: deti s giperaktivnostyu i defitsitom vnimaniya* [How to understand a child: children with hyperactivity and attention deficit]. Moscow: Shkolnaia pressa [in Russian].
3. Elkonin, B. D., Venger, A. L. (Eds.). (1998). *Osobennosti psikhologicheskogo razvitiya detey 6-7-letnego vozrasta* [Peculiarities of psychological development of 6-7 aged children]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
4. Liutova, Ye. K., Monina, G. B. (2000). *Trening effektivnogo vzaimodeistviya s detmi* [Training in effective interaction with children]. Saint-Petersburg: Piter. [in Russian].
5. Yaskova, O. (2009). *Giperaktivnost kak psikhologicheskiiy diagnoz: osobennosti giperaktivnogo rebionka* [Hyperactivity as a psychological

diagnosis: peculiarities of hyperactive child]. *Doshkolnoye vospitaniye – Pre-school education*, 8, 108-113 [in Russian].

6. Popova S. (2017). The interaction between ascending dynamic destructiveness and the prevention of problematic behavior at school, *Journal of pedagogika –pedagogiky*, 89 (9), 1236-1252 [in English].